

STATUT BRATOVŠTINE PRESVETOG SAKRAMENTA IZ UMAGA (1555. G.)

Mr. Alojz ŠTOKOVIĆ
Pula
Zavod za povijesne i društvene
znanosti HAZU Rijeka,
Radna jedinica u Puli

UDK 282 : 061 (497.5-2 Umag) »1555«
Stručni rad
Primljeno 8. siječnja 1997.

Rad se sastoji od tri dijela - autorova uvodnog članka, teksta Statuta bratovštine Presvetog Sakramenta u Umagu, te njegova prijevoda.

U uvodnom članku najprije se govori o umaškim bratovštinama, najviše na osnovi izvješća komisije Agostina Valiera iz 1581. g. Valierova komisija pregledala je jedanaest bratovština, a nedvojbeno je da ih je bilo i više. One su dominirale javnim i privatnim životom umaškog žiteljstva, kako na duhovnom tako i na društvenom i gospodarskom području. Zatim se analizira Statut bratovštine Presvetog Sakramenta, usvojen na skupštini 1555. g. Sastoji se od trinaest članaka, a četrnaesti članak je dodatak koji sadrži upute za moralni život. Dokument se danas čuva u arhivu umaške župe.

UVOD

U kaštelu Umag¹ u XVI. stoljeću stalno prebiva oko 300 odraslih žitelja u njegovu najužem dijelu, no ukupan broj na području cijele župe, a ona obuhvaća i neposrednu okolicu, iznosi oko 500.² Muški ali u određenom postotku i ženski dio

¹ U vrijeme mletačke vladavine ovo naselje ima status kaštela (u graditeljskom smislu dobro ustrojenoga), premda se 1029. godine kada ga car Konrad dodjeljuje novigradskom biskupu spominje kao »Villa di Umago«.

² Godine 1580., 3. veljače, boravio je u Umagu u apostolskoj misiji, potaknutoj od pape Grgura XIII. a realiziranoj u Dalmaciji i Istri, veronski biskup i kasniji kardinal Augustin Valier (rođen u Legnanu 7. travnja 1531. godine). U sklopu opsežne vizitacije tijekom 1579./80., zabilježeni su podaci o ukupnom broju stanovnika i za područje umaške župe. Vjerojatno se navedeni broj od 300 odnosno 500 duša, koji se tom prilikom spominje, odnosi na onaj uži dio kaštela te na njegovu neposrednu okolicu na kojoj se prostire umaška župa. Sukladno ondašnjoj ustaljenoj metodologiji izračunavanja stanovništva na nekom području, ovom pretpostavljenom zbroju valja pridodati najmanje još jednu trećinu kako bi se ubrojila malodobna djeca. O tome vidi: Archivio Segreto Vaticano, Agostino VALIER, 1579., *Istriae visitatio apostolica*, Visitatio tergestinae diocesis, str. 13.

ovog stanovništva djelatno je obuhvaćen radom većeg broja laičkih organizacija,³ u hrvatskoj povijesnoj literaturi nazvanih bratovštine. Taj humanizirani naziv ove stoljetne udruge duguju prvenstveno činjenici što se članovi međusobno nazivahu ali i iskreno u duhovnom smislu smatrahu braćom, odnosno sestrama ondje gdje je angažman žena bio izravan i punopravan.⁴

APOSTOLSKI VIZITATOR A. VALIER U UMAGU 1580. GODINE

Broj i stanje bratovština

Odmah u početku ovog priloga donosim popis umaških bratovština koje su bile inspeksijski pregledane od tzv. Valierova nadzorništva u mjesecu veljači 1580. godine.⁵ To su: Presvetog Sakramenta,⁶ Svetog Ivana Krstitelja,⁷ Svetog Stjepana,⁸ Svetog Pelegrina,⁹ Svetog Roka,¹⁰ Majke Božje,¹¹ Svetog Nikole od mornara,¹² Svetog Jakova,¹³ Svete Katarine,¹⁴ Svetog Benedikta¹⁵ i Svetog Andrije¹⁶. Nema nikakve sumnje da ovih jedanaest laičkih udruga, uz one druge koje nisu bile obuhvaćene spomenutim nadzorom a spominju se u povijesnim izvorima, velikim dijelom svakodnevno ispunjava i osmišljava kako javni tako i privatni život umaškog žiteljstva, podjednako na duhovnom ali i materijalnom području.¹⁷ Valierovo nadzorništvo nije nakon obavlje-

3 Rino CIGUI, *Lo statuto della confraternita del Santissimo Sacramento di Umago*, La battana, god. XXXI, siječanj-ožujak 1994., br. 111, str. 98-103. U ovom radu autor navodi, na osnovi uvida u građu kaptolskog arhiva u Umagu čak 23 bratovštine u vremenskom rasponu od XVI. do XX. stoljeća. U ostalim relevantnim povijesnim izvorima taj se broj kreće oko desetak ili nekoliko više ako se pridodaju one s umaškog bližeg područja. Zašto su neke tijekom vremena prešućivane teško je reći, no nema razloga ne vjerovati podacima iz priloga Rina Ciguia. Možda bi se taj broj mogao reducirati jer se neke bratovštine pojavljuju pod dva naziva. Tako npr. pod rednim brojem 15 a potkrijepljeno bilješkom 18 navodi se Scola Corporis Christi (Del Corpo di Cristo) koja se spominje 1508. godine. Pod rednim brojem 18 s upućivanjem na bilješku 21 bilježi se bratovština Santissimo Sacramento koja je utemeljena 1555. godine. Radi se o istoj bratovštini a navedena se godina vjerojatno odnosi na čin prihvatanja statuta.

4 U najvećem broju primjera ove se laičke udruge u povijesnim vrelima nazivaju fraternitas, confraternitas ili jednostavno schola ili scola a članovi »fratres« ili »sorele«.

5 A. VALIER, n. dj., *Visitatio confraternitatu(m) et hospitaliu(m) Diocesis Tergestinae*, str. 128-130.

6 S(antissimo) Sacramento.

7 S(an) Gio(uanni) Bat(is)ta.

8 S(an) Stephano.

9 S(an) Pelegrin.

10 S(an) Rocco.

11 La Madonna.

12 S(an) Nicolò dei Marinari.

13 S(an) Giacomo.

14 S(anta) Catharina.

15 S(an) Benedetto.

16 S(an) Andrea.

17 Sljedećih stoljeća broj stanovnika uglavnom se kretao oko 300, no osnovane su još četiri nove bratovštine. Usp. *La Provincia dell'Istria*, br. 17, str. 1058, Kopar 1.IX.1872.

nog pregleda ni u jednom primjeru izreklo neke teže optužbe na rad bratovština i njihovo vođenje, osim uopćene preporuke *S' ha ordinato dar i conti al Uescouo...* Moglo bi se stoga zaključiti kako je ono bilo relativno zadovoljno zatečenim stanjem, te kako jedanaest pregledanih bratovština uglavnom zadovoljava postojeće ustrojbene kriterije sadržane u odredbama crkvenog zakonika, posebice one Tridentinskog koncila. Prva i temeljna odrednica, na što se ovom prigodom posebno obratilo pozornost, bilo je pitanje, imaju li ove ustanove pisanih pravila.

Sve bratovštine imaju odgovarajuće statute i poslovne knjige

Utvrđeno je da sve imaju odgovarajuće statute, osim one Svetoga Roka, te one Svetog Jakova koja ispunjava tu obvezu no nije bilo moguće vidjeti statut radi nena-
zočnosti gastalda.

Nadalje, sve one vode poslovne knjige iz kojih je moguće vidjeti vrstu i obim poslovanja. Tako se npr. raspon godišnjih prihoda kreće od 80 (Svetog Nikole) do 500 lira (Svetog Stjepana i Svetog Pelegrina). Prema zabilješki nadzornika gastaldi izjavljuju da se cjelokupni prihod troši za potrebe crkve, za njeno osvjetljavanje, za radove na bratovštinskim imanjima i za jedno blagovanje.¹⁸ Međutim, pri koncu samog pregleda iznenađuje nas relativno blaga upozorba spomenutog nadzorništva koja je izrečena u obliku blage preporuke; svoje poslovne knjige one imaju dati na uvid mjesnom biskupu. To nas upućuje na jednu od pretpostavka kako se ta obveza do tada rijetko ispunjavala. A bez te mogućnosti ordinarij vrlo malo ili nikako može utjecati na bratovštine, možebitne propuste u njihovu poslovanju, niti je moguće imati izravan uvid u njihove aktivnosti. A to upravo i bijaše zakonska obveza u ovlasti biskupa koji je u konačnici mogao poduzeti i odgovarajuće kazne pa čak i zabraniti daljnji rad bratovštine. Nadalje se u spomenutom izvješću, skoro za sve pregledane bratovštine, naglašava kako (trenutno) u njih nema uzurpatora niti dužnika te da je stanje uredno. Međutim, neposredno iza takve tvrdnje, odmah se u daljnjem tekstu ipak spominju konkretne nepravilnosti.

Tako se npr. kod bratovštine Presvetog Sakramenta koja godišnje ostvaruje oko 300 lira iskazalo sljedeće stanje: *Nema uzurpatora ali su neki stari gastaldi ostali dužnicima a i računi su veoma loše vođeni, podjednako kod starih ali i kod novih gastalda...*¹⁹

Gastald je dužan utjerati dug svog prethodnika

Određeno je stoga da se novoizabrani gastald obvezno mora pozabaviti poslovanjem svog prethodnika i preuzeti novac u roku od šest dana; ujedno treba savrnati račune za sve protekle godine.

¹⁸ U svih se bratovština smatralo iznimno značajnim događajem zajedničko godišnje blagovanje. Ono se uglavnom priređivalo u dan kada se održavala godišnja skupština, te se tu tradiciju nastojalo održati kao duhovnu svezu među braćom.

¹⁹ A. VALIER, n. dj., str. 128: «...non sono usurpatorima ma ne sono debitori alcuni gastaldi uechij et sono i conti malisimam(en)te tenuti».

Dužnici su, nadalje, obvezatni namiriti svoja dugovanja. Za razliku od ovog primjera gdje se jasno može utvrditi kakva takva razina propusta, u sljedećem, kod bratovštine Svetog Ivana Krstitelja, stanje je još gore. Premda im se godišnji prihod kreće oko 250 lira, što ga troše poput ostalih, u administraciji nema nikakvog reda niti gastaldi predaju račune jedan drugome.

Time naravno poslovanje ostaje nesređeno.²⁰ Slično je stanje u bratovštinama Svetog Stjepana, Majke Božje, Svetog Nikole, Svete Katarine i Svetog Andrije. Upravo stoga ostaje otvoreno pitanje je li nadzor dovoljno precizno obavljen i je li iskazano imovno stanje uistinu i stvarno stanje? Jedan od zaključaka mogao bi biti - ne. Iz ovoga bi se moglo pretpostaviti kako je Valierovo nadzorništvo u umaških bratovština utvrdilo točno ono što su mu one same omogućile, namjerno podastirući najnužniji dio poslovne dokumentacije. Ono je pak bilo zadovoljno, jer je steklo barem nekakav uvid u njihov rad, svjesno da nema mogućnosti ozbiljnije utjecati na promjenu dotadašnjeg načina poslovanja. Zadaća je bila obavljena ukazivanjem na neke od neispravnosti, posebice na razna dugovanja i loše vođenje poslovnih knjiga - htjelo se bratovštine ponukati da povedu više računa o dosadašnjem radu. A ipak, valja se zapitati nije li pak loše vođena administracija, otuđivanje zajedničke imovine, dugovanja mnogih gastalda te ustrajavanje u tim propustima ipak teži prekršaj?

Nemoć biskupa

Zašto onda mjesni ordinarij, u ovom slučaju tršćanski biskup,²¹ nije posegnuo i za određenim sankcijama, sukladno njegovim ovlastima? Takvih sankcija nije bilo ni u drugim mjestima što znači da nije bilo moguće uspostaviti neki čvršći nadzor nad njima i da su one relativno samostalno obavljale svoje predviđene aktivnosti - gospodarske, socijalne, vjerske, kulturne, prosvjetne, financijske i druge.

Sukladno tomu valjalo bi ispraviti dosadašnje uvriježeno shvaćanje u hrvatskoj povijesnoj literaturi ali i enciklopedistici gdje se ove udruge svrstavaju isključivo među vjerske organizacije svjetovnjaka,²² a koje su podređene crkvenoj vlasti, zapravo predstavljaju njenu produženu ruku.²³ Međutim, sa sigurnošću se može tvrditi da je fenomen laičkog udruživanja tijekom ranog, razvijenog i novog vijeka znatno kompleksniji od ovakve uopćene definicije nastale u okviru tzv. marksističke historiografije.

²⁰ A. VALIER, n. dj., str. 128: «...Non ha ordini alcuni nella sua administratione ne i gastaldi curano de farsi dar i conti l'uno e l'altro et restano le administrationi non sumate ne saldiate».

²¹ Od godine 1029. darovnicom cara Konrada Umag je dodijeljen novigradskom biskupu. Kasnije je prepušten tršćanskom što je izazvalo dugogodišnje parnice između dvaju biskupa jer je time za Novigrad izgubljen dobar dio prihoda. Još je biskup Giacomo Tommasini, četrdesetih godina sedamnaestog stoljeća, zamjerao nekim svojim predšasnicima na biskupskoj stolici da su se lako odrekli Umaga u korist Trsta i nazivao to nepravdom. Usp. Giacomo TOMMASINI, *De commentarij storici - geografici della provincia dell'Istria, lib. III, cap. XXXII, L'Archeografo triestino*, vol IV, Trst 1837., str. 292.

²² Postoje i strukovne udruge koje se javljaju u Europi, pa tako i duž jadranske obale. U Istri takve jedva možemo nazrijeti. Uglavnom su to ribarske i mornarske u Rovinju i Umagu.

²³ Nije neuobičajeno da je ponekad neposredan poticaj dao i neki svećenik.

BRATOVŠTINE PRESVETOG SAKRAMENTA

Bratovštine Presvetog Sakramenta ili Tijela Kristova spadaju među najbrojnije i najaktivnije laičke udruge na kršćanskom zapadu. Strogim ustrojem i iznimnom zauzetošću među najširim slojevima pučanstva zaista su doprinijele prevladavanju mnogih duhovnih kriza i previranja koji su se tijekom srednjeg vijeka pojavljivali, posebice onih što su započeli od XIII. stoljeća pa nadalje.²⁴ I na ovom našem poluotoku zamjećuje se neobično velika gustoća udruga ovoga naziva. Gotovo da nema naselja, posebice u mletačkom dijelu,²⁵ a da tamo ne djeluje ova bratovština. Prema Tomasu Lucianiju djeluju u više od 50 mjesta.²⁶ Kao zanimljivost možemo navesti da bratovštine ovog naziva ne nalazimo u Buzetu, inače vrlo važnom sjedištu mletačkog vojnog i civilnog zapovjednika, zaduženoga za mnoga iznimno važna životna pitanja istarskog poluotoka.

Umaški primjer

Pravi primjer ustroja i djelovanja jedne takve udruge jest bratovština Presvetog Sakramenta iz Umaga čiji je statut usvojen na skupštini 1555. godine.²⁷ Danas se čuva u arhivu umaške župe.²⁸ Pisan je talijanskom humanistikom na pergameni, uvezan u kožnate korice kao knjižica formata 21x15, upotpunjen s nekoliko minijatura u uvodu.²⁹ Sadrži XIII članaka koji reguliraju različite sadržaje bitne za unutarnje odnose u bratovštini, dok je XIV., završni članak, posvećen pojedincu odnosno uputama u kojima su sadržane preporuke kako bi trebao živjeti idealan član u svakodnevnom životu.

Inače, statut bi se mogao raščlaniti u nekoliko poglavlja sukladno problematici koju tumače. Tako npr. sam uvod ima dva vidljivo razgraničena dijela. Prvi dio sadrži najbitnije odrednice u teološkom tumačenju misterija Presvetog Sakramenta. Tu se pojednostavljenim jezikom pokušava vjernom članstvu objasniti koje se sve promjene događaju u pretvorbi, što čovjek po pričesti postaje, da bi se na koncu objašnjavanje završilo usporedbom, navodeći vrhovni crkveni autoritet svetog Pavla koji kaže *obučiti se u Gospodina Isusa Krista*. Drugi dio uvoda sadrži one elemente koji upućuju na razloge zbog kojih je potrebno utemeljiti upravo tu bratovštinu.

24 Posebna pozornost posvećena je slavljenju Presvetog Oltarskog Sakramenta u XIII. stoljeću u vrijeme kada pojedini duhovni pokreti postavljaju pitanje vjerodostojnosti vjerovanja u istinsko tijelo i krv Kristovu pri pretvorbi. Poradi toga je za cijelu crkvu propisano slavljenje Presvetog Tijela Kristova (slavi se do dana današnjega u lipnju mjesecu) bulom pape Urbana IV. od 8. rujna 1264. godine. Nije poznato je li i prikladan ceremonijal (npr. procesije) nastao tom prigodom. Zna se, međutim, da je liturgijski obred osmislio sveti Toma Akvinski.

25 Od 1420. do 1797. godine gotovo dvije trećine istarskog poluotoka nalazilo se pod vlašću Venecije.

26 Tomaso LUCIANI, *Prospeto delle scuole laiche dell'Istria e delle loro rendite nel 1741*, u: *La Provincia dell'Istria*, br. 18, 19, 20, 21, 22, 23, Kopar 1872.

27 Predložak ovog statuta vjerojatno je napisan u samom Rimu a odatle razaslan po svim biskupijama kako bi bio od pomoći prilikom ustrojavanja ovih bratovština.

28 Prema inventaru arhivsko-registraturne građe župa porečko-puljske biskupije, Povijesni arhiv u Pazinu, sign. 8.38. R. Cigui se međutim u svom prilogu nije služio spomenutim arhivskim oznakama premda su na svakom svesku vidljivo upisane.

29 Prema svemu sudeći, za umaške potrebe i prilike ovaj je statut sastavio ili pak dao napisati na temelju predloška ondašnji gastald Pellegrin Valesse 1555. godine kada je i usvojen. Usp. Statut, uvod.

Ostala bi se poglavlja mogla podijeliti ovako: način izbora prvog čovjeka - gastalda, primanje u članstvo, moralne karakteristike članova, odnos prema Bogu i bližnjemu, briga za zajedničku imovinu bratovštine, radna obveza i na koncu sankcija za neizvršavanje predviđenih dužnosti.

Gastald, najbitnija osoba u bratovštini

Najbitnija osoba u bratovštini jest gastald, upravitelj čija uprava traje točno godinu dana a započinje izborom i potvrđivanjem na godišnjoj skupštini. Naravno da se moralo strogo paziti kakav je moralni lik čovjeka koji se izabire.³⁰ Ne samo crkvena već i civilna vlast nastoje gotovo vjekovima imati uvida u njihov rad te sukladno tomu izgraditi konkretne zakonske i druge mehanizme.³¹ Gastald se prema II. članku ovog statuta smatra izabranim tek onda kad se utvrdi da je za njega glasovala barem dvotrećinska većina ili u posebnim okolnostima dostatna većina od nazočnih. Potom su mu bili pročitani članci statuta kako bi se po njima mogao ravnati.

Intenzivan duhovni život članstva

Nadalje, članovi, kako muški tako i ženski, stavljeni su pred vrlo intenzivan i zahtjevan duhovni život. O tome govore članci III. do VII. Npr. svaki je član dužan petkom moliti pet Očenaša i pet Zdravo Marija kako bi bio dionikom desetogodišnjeg oprosta, svaka treća nedjelja u mjesecu posvećena je Presvetom Sakramentu, pa je na taj dan svaki član dužan pribivati svetoj misi koja se služi na oltaru posvećenom njihovom titularu itd. Naravno, osim što čovjek mora brinuti sam o sebi kako bi zadobio određene duhovne zasluge, niti briga za pokojne nije izostala, što više, nebriga se znala i novčano kažnjavati.³²

Skrb za bolesne, stare, umiruće...

Međutim, briga za bolesne, stare i umiruće bila je posebno istaknuta, može se reći gotovo zapovjeđena. Evo primjera iz članaka četvrtog i petog: svi članovi bratovštine, podjednako muški i ženske obvezuju se nakon što su čuli prepoznatljivi, za te prilike, znak zvona³³ krenuti prema župnoj crkvi i pripremiti se za praćenje Presvetog Sakramenta što se nosi nekom od bolesnika. Koliko se to smatralo značajnim kazuje nam i činjenica da je istim člankom propisana i situacija kada bi netko bio odsutan. U tome je slučaju svaka obitelj bila obvezna uputiti najčasnijeg člana da to

³⁰ Statut, čl. 1.

³¹ Općenito o bratovštinama i njihovoj društvenoj poziciji vidi V. ŠTOKOVIĆ, *Odnos Venecije prema bratovštinama u Istri od XV. do XVIII. stoljeća*, u: *Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 4, Zagreb 1982., str. 163-180.

³² Statut, čl. VI: »...oni koji poradi vlastite nemarnosti budu izostali s mise u spomenute dane (kada se ujedno moli za pokojnike, op. a.) dužni su za svaku nedjelju platiti dva solda a na svečanosti Tijelova četiri solda...«.

³³ Deset puta pozvoniti na veliko zvono s povremenim stankama kako bi ljudi znali o čemu se radi ali i imali dostatno vremena da se upute k crkvi.

učini. Da bi izvanjski učinak toga duhovnoga čina bio potpun, u pratnju Presvetoga trebalo je poći s upaljenim svijećama u rukama. Uz ovu bratovštinsku zauzetost ide i briga za nemoćne, nepokretne i bolesne. Gastaldu je zadaća, ili pak njegovu zamjeniku, običi takvu osobu, utješiti je i potaknuti na izvršenje kršćanske dužnosti kao što su sveta ispovijed i pričest te primanje posljednje pomasti. Zanimljivo je da se u takvim ozbiljnim prilikama pravila razlika među spolovima. Gastaldu se, naime, kao muškarcu nije dopuštalo da posjet izvrši u onim prigodama kada se radilo o ženskoj osobi. Držalo se neprimjerenim da takav čovjek, koji još k tomu nije član uže obitelji, može u neugodnu položaju zateći tijelo, pa makar bilo i bolesno. Za tu se priliku onda uključivalo gastaldovu suprugu ili suprugu nekog bratovštinskog dužnosnika.

Pobožnosti namijenjene pokojnicima

Slijedi članak VII. koji obvezuje sve članove, podjednako braću i sestre, na godišnje pobožnosti namijenjene umrlim članovima a bile su predviđene prvog petka poslije svečanosti Presvetog Sakramenta u lipnju mjesecu. Pitanje umrlih tretira se i u članku XI. Ovdje se obvezuje članstvo na sudjelovanje u sprovodima umrle braće. Osim fizičke nazočnosti na tim obredima, dužnost je svakoga člana izmoliti deset Očenaša i deset Zdravo Marija za dušu pokojnika, dok gastald u roku od petnaest dana mora naručiti misu zadužnicu te je bratovštinskim novcem platiti.³⁴ Iako statut formalno završava člankom XIII. koji objašnjava da sve to treba svjesno, radosno i iskreno činiti poradi ljubavi za Gospodina Boga, pridodan je još jedan, XIV. članak, koji se čitao pred svom braćom na godišnjoj skupštini.

Život po pravilima, put do svetosti

Bilo bi zanimljivo znati je li XIV. članak nastao kao plod tvorca samog predloška ili se tu našao po želji nekog lokalnog dužnosnika i postao sastavnim dijelom statuta.³⁵ U svakom slučaju život po tim preporukama više priliči nekom isposniku, čovjeku koji se odrekao svih ovozemaljskih materijalnih dobara, čovjeku koji teži apsolutnoj svetosti. Za osnovicu tih preporuka uzete su Božje zapovijedi - ljubi Boga i bližnjega, ne čini preljuba, ne ubij, ne kradi, ne svjedoči lažno itd. Slijede: ne pripremati osvetu, napustiti materijalne prohtjeve, ne činiti ono što potiče srdžbu, govoriti uvijek istinu srcem ali i ustima, strpljivo podnositi nepravdu, trpjeti za pravdu, ne opijati se, ne biti pospan, ne biti lijen i još mnogo toga. No kako shvatiti preporuke iz istog članka u kojemu se kao negativnost spominje i smijeh, doduše pretjerani ali ipak. Očito je kako je autor ovog članka, bez obzira na to je li on pisan u Umagu ili u Rimu, imao dobar uvid u strukturu ondašnjeg društva, o čemu očito nije imao najbolje mišljenje. Imao je, dakako, plan kako od postojećega napraviti bolje. Oslonac u svemu ipak je vjera i potpuna odanost Isusu Kristu.

³⁴ Ovaj članak predviđa i novčanu kaznu za gastalda ukoliko tako ne postupi. Naime, platit će je iz svoga džepa.

³⁵ Statut je usvojen 1555. a prvi je gastald bio Pellegrin Valese Kristoforov.

Gospodarska aktivnost

Za kraj ove kratke raščlambe smatrao sam potrebnim izdvojiti članke VIII. i IX. jer reguliraju temeljno pitanje uspješnog djelovanja a ono se odnosi na materijalni vid aktivnosti. Upravo o uspješnom funkcioniranju ovog segmenta ovisile su sve druge aktivnosti. U startu bratovštinska se imovina stvarala na različite načine a uključivala je podjednako pokretnu, nepokretnu i novčanu imovinu. Za početak u mnogih bijaše dovoljan samo skroman prilog članova, simbolična godišnja članarina.³⁶ Neke su pak imale sreću da im je inicijalni kapital već u početku imao zavidnu razinu zahvaljujući imovnom statusu utemeljitelja, nekoj donaciji i tomu slično. Uspješnim upravljanjem gospodarska se aktivnost širila, kapital se umnožavao a bratovštine su zauzimale značajno mjesto među ostalim čimbenicima u tome kraju. Naravno da je od toga imao izravne koristi i svaki član posebice. Tako su s vremenom ove ustanove postale vlasnicima livada, pašnjaka, šuma, vinograda, maslinika, oranica, životinja svih vrsta, kuća, ponekad sakralnih objekata i na koncu zavidne sume financijskog kapitala koji se uz standardne kamate davao članovima i ostalima.

Temelji gospodarske moći - vinogradarstvo i vinarstvo

Prema VIII. članku statuta, bratovština Presvetog Sakramenta svoju je imovnu snagu zasnivala na vinogradarstvu, tj. na proizvodnji grožđa i vina. Osnovni preduvjet uspješnosti ove aktivnosti ponajviše je ovisio o radu same braće.

Zato se ovim člankom braću ne moli već im se naređuje raditi i to u onaj dan koji odredi gastald ili njegov pomoćnik, tj. dan kada je za bratovštinu najpogodnije. Ne odazivati se ovoj obvezi značilo je činiti teži prekršaj. Brat upada u kaznu od 12 solada koliko iznosi jedna dnevnicica namijenjena onome koji će taj dan u zamjenu raditi s tim da prekršitelju neizvršena radna obveza ostaje i nadalje. No i sam čin dolaska nije bio garancija da će se efektivno obaviti radovi. Zato su svi oni koji su se odazvali dužni u svemu slušati gastalda ili njegova zamjenika. Rade li samovoljno, remeteći zamišljeni plan, upadaju u prekršaj te moraju poradi toga platiti čak četiri lire.

I u slučaju možebitnih nesuglasica među braćom tijekom samih radova, gastald ili pak njegov pomoćnik trebaju odmah intervenirati. Ukoliko se radi o manjim stvarima pomirenje se zahtijeva odmah, no ako prema procjeni gastalda to spada u kategoriju težih konflikata i kada se vidi da to odmah neće biti moguće učiniti, ostavljen je rok od osam dana za pomirbu. Ukoliko ni to nije pomoglo, ne čekajući sljedeću skupštinu, gastald ih treba, vjerojatno kao opomenu drugima, isključiti iz članstva u bratovštini.

Čini se kako ni autoritet gastalda nije uvijek bio takav da bi mogao utjecati na ljude.

³⁶ Iako statut ne regulira pitanje članskog uloga zna se iz drugih izvora da se godišnja članarina kretala između 10 i 12 solada.

Zaštićen autoritet gastalda

Zato se člankom IX. upozorava na dužno poštovanje gastalda kao osobe koja vodi brigu o bratovštini. Kaže se kako je uvreda nanescena njemu ujedno i uvreda svoj braći, posebice u onim prigodama kada se radi u vinogradima. A upozorava se i na nečasno ponašanje braće na javnim mjestima što ne dolikuje ni civilnoj a kamo li ovoj Kristovoj udruzi. Ustrajnost u takvu ponašanju dovodi brata u teži prekršaj te će mu se odrediti kazna od 20 solada koji će se pridodati bratovštinskoj blagajni. Neovisno o tomu što statut zahtijeva da se na dužnost gastalda izaberu samo oni koji žive visoke moralne vrijednosti, moglo se ponekad dogoditi da se takav izbor tijekom vremena pokazao neodgovarajućim. Zbog toga su braća dužna na skupštini ukazati na njihove propuste kako bi se stanje popravilo.

Na koncu bi se umjesto zaključka moglo zamijetiti i nekoliko manjkavosti koje bi, s obzirom na specifičnosti ondašnjeg duhovnog angažmana, morale svakako biti sadržane u ovom statutu.

Zašto nema odredbe o tijelovskim procesijama?

Kao što je već ranije navedeno, slavljenje Presvetog Oltarskog Sakramenta (Tijela Kristova) propisano je još u XIII. stoljeću za cijelu crkvu odlukom pape Urbana IV. Uz slavljenje Tijelova ide i konkretni ceremonijal koji se izvanjski očituje u procesijama kroz polja i naselje. Smatram stoga da je ova bratovština imala iznimnu ulogu upravo u organizaciji tih svečanosti. Nejasno je stoga zašto u statutu nije bilo mjesta i za taj angažman braće, odnosno zašto se jednim člankom nisu propisale konkretne obveze članova za te dane.

Zasigurno, barem jedan od četiri oltara koja je trebalo okтити za tu prigodu, bio je njihova dužnost. A možda su nosili i posebnu odjeću kao što je to bio primjer u bratovštine istog imena u susjednim Bujama.

TEKST STATUTA

Congregatio populi fundite corda uestra coram Deo³⁷

Ha uoluto il nostro Signor Gesù Christo con tutti li mezzi possibili, humani et sopra humani dimostrarci l'immensa soa charità, il suiscerato suo amore, prima soportando morte tanto crudele, et uituperosa per la redentione dell'anime nostre. Poi ritrouando meza sopra naturale, con il quale si potesse esso in noi et noi in lui transformare, facendosi cibo qual da noi mangiato diuentassimo una medesima carne et un medesimo corpo con lui, siccome nell'ultima cena instituito con il mezzo del pane, et uino offerto et consacrato all'eterno Padre, et da noi poi mangiato qual istituzione infin oggi osseruata dalla santa madre Chiesa e di tanto potere, et efficatia, che ci transforma in Gesù Christo, et ci fà figliuoli di Dio, et insieme heredi con Gesù Christo della patria beata, però canta la detta Chiesa queste parole. »Non è altra nati-

³⁷ Transliteracija obavljena »ad literam«.

Prva stranica Statuta

one tanto grande che habbi li Dei tanto propinqui, siccome ci hà noi Iddio nostro. « Et questo mangiare di Gesù Christo è quel uestirsi lo che diceua S'Apóstolo Paolo, *Induimini Dominum Iesum Christum*. Però accio non siamo scordeuoli d'un tanto beneficio, et amore ogni giorno tante uolte si celebra, et sacrificata, et offerisse dalli sacerdoti il pane, et uino transustantiato nel uero corpo et sangue di Gesù Christo et si da a mangiare a tutti li fedeli. Et perche alcuno per pigritia ouero troppo cura delle cose mondane et forssi per ignorantia si potra scordare, et come homo ingrato di tal beneficio, pero sono state instituite da molti et in diuersi lochi queste fraternità, sotto questo uestillo, sotto questo Capitano, et Duce in nome del quale tutti li genocchi si bassano, si nel cielo, come nella terra, et nell'inferno, come si legge in S. Paolo alli Efesi à 21. Cap(itolo). Così parimente è stato fatto in questa terra di Humago per farsi cognoscer non men diuota del'alire, non ingrata, ne scordeuole dell'amore, et beneficio di Gesù Christo. Et perche cosa alcuna non può esser buona et perfetta doue non è ordine et regula, però di commune consenso gli fondatori di questa fraternità determinarono oseruar gli infrascritti Cap(itoli), et determinarono ancora che per l'auuenire quelli che uolessero esser in questo numero si auesse à osseruare, il che è stato fatto in fin hora, et con il diuin aiuto farassi per l'auuenire.

Et perche in quelli come in un lucido specchio si possi contemplare, et perfetamente cognoscer l'obbligo di casacuno, per causa di detta compagnia, et ancora accio meglio si conseruino et possino esser maneggiati senza lesione S(ignor) Pellegrin Valesse del q(uendam) S(ignor) Christoforo Gastaldo, nel presente anno MDLV del Mese di Aprile, con il uolere di tutti gli altri fratelli gli ha fatti ridurre in questo libretto con l'ordine, et modo, che si uede a laude et gloria dell'onnipotente Iddio, et della gloriosa madre di Gesù Christo, et di questa degna congregatione, et santa fraternità, alla quale Iddio si degni per sua clementia conceder ogni diuin fauore et accessimento di gratia et fauore.

Modo che si debbe in elegger il Gastaldo

I

Nell'ellegger il Gastaldo qual habbia cura si della detta compagnia, come de suoi beni. Siano adunque tenuti et debbano li proprij fratelli far elettione de homeni che siano de buona fama, et conscientia et timore del Signor Iddio, et siano inclinati specialmente à far opere, che siano et riescano in laude, et gloria della Diuina Magièstà, poi piena di carità, et buono esempio uerso il prossimo, administrando con ogni diligentia quello che à detto officio si appartiene et conuiensi come buono ministro di Christo. La creatione del quale si faccia il giorno della Solennità del Corpus Domini ouero la immediate seguente festa.

Et render legal et giusto conto della administration soa al fine del suo officio et così di anno in anno si habbi a osseruare. Item l'eletto Gastaldo possi nominare il suo compagno da esser uno et l'altro ballottati, et confirmati per la maggior parte del Capitolo.

II

Item in far elettione di quelli, che per far diuotione uorranno esser accettati in questa benedeta compagnia, debbano li fratelli hauere buona consideratione in far eletione circa la uita di chi uorranno entrare, et esser accettati, cioè se uiuono christiamente non lasciando la confessione, communion, non sia scandaloso, non rissoso, non di mala uita et di sinistro esempio.

Ne si intendi esser rimaso, se non hauerà hauuto li doi terzi del capitolo congregato almeno con la maggior parte delli fratelli, aliter detta elettione sia nulla. Et à quelli, che saranno accettati siano intimati, et letti li capitoli contenuti in questo libretto con dichiarazione che ogni uolta che si ritrouerà alcuno delli fratelli ouer sorelle mutar uita, di bene in male, uiuendo disolutamente, et dishonestamente, con uergogna di detta fraternita sij tenuto il Gastaldo, ouer il suo compagno admonirlo una et due uolte dandoli tempo conueniente ad emendar la lor uita mala, il che non facendo, ma con mente astinata perseuerando, sprezzate le admonitioni, acciò che l'infesta peccora tutto il grege non corrompa, sia priuo et scanzellato del numero di essa compagnia, qual debbe perseuerare in bontà, et ogni hor'accrescer.

III

Ancor sia obligato ciascaduno di detta compagnia dire ogni settimana il Venerdì cinque Pater noster, et cinque Aue Maria auanti l'altare del corpo di Christo à riuerentia di santo Sacramento, et dicendosi è partecipe de tutti li doni spirituali, concessi à questa Scuola, et conseguirà dieci anni di indulgentia, et non dicendoli per questo non farà peccato alcuno, ma non ha merito, ne gode li detti beneficij, et doni et gratie.

IV

Item che tutti quelli, che sono della compagnia si homeni, come donne ogni uolta che si hauerà à portare il Sacramento alli infermi, il Rettor della giesia debba far sonar l'Aue Maria, et come in altri luochi si osserua, far dar X tocchj alla campana grossa con qualche interualo, acciò le persone si possino ridure à tempo et cognoscano esser chiamati à compagnare il Santiss(im)o Sacramento, et se per qualche legitimo impedimento non li potesse esso andare, almen gli faccia andare una persona delle più honorate di casa soa, con il candellotto acceso in mano con maggior numero di forze, che si potrà, acciò che detto Sacramento sia accompagnato con ogni possibil honor, et riuerentia.

V

Item sed sarà alcun fratello, o sorella della compagnia infermo il Gastaldo, et il compagno in carità debbe uisitarlo, et consolarlo, arricordandoli la confessione et il riceuer del Santiss(im)o Sacramento. Et sed sarà una delle sorelle aamalata, li detti per amor de Iddio la faccia uisitare per la soa moglie, et esortarla a confessarsi, et riceuer il Santiss(im)o Sacramento, et se la sarà in pouerta, et bisogna souenirla, come do sopra è detto.

VI

Item che ogni terza Domenica del mese per esser dedicata al gloriosiss(im)o Sacramento tutti li fratelli et sorelle debbano, et siano tenuti dato il segno della messa con la campana redursi alla Chiesa parrocchiale, et udire la messa, che si celebrà all'altare ordinario del copus Domini, et in la elleuatione del Santiss(im)o corpo del nostro Signore, habbiano li suoi candellotti accesi in mano, insino che il Sacerdote farrà comunicato. Et cosi sequir ogni terza Domenica del mese, ornando detto altare come meglio à detti presidenti parerà conueniente. Nel dir della qual messa siano obligati detti fratelli, et sorelle dir con douotione cinque Pater noster et cinque Aue Maria ad honore et laude del Santiss(im)o Corpo de Giesù Christo, il che etiam debbano osseruare ogni giorno per la diuotione per le anime delli fratelli, et sorelle defonte. Et quelli che mancheranno per soa negligentia in ritrouarsi alla messa in detti giorni siano tenuti per ogni Domenica pagar soldi doi per uno, et in la Solenità del Corpus Domini soldi quattro per cadauno, da esser scossi per detti Gastaldi et compagno, saluo sempre giusto impedimento.

VII

Item che l'Vener doppo la festa del Corpus Domini si habbia afar celebrare un officio, et cantar la sua messa per tutte le anime delli poueri fratelli, et sorelle della compagnia. Et tutti li fratelli, et sorelle de detta compagnia siano obligati uenir o mandar à pregar la diuina bontà per le lor anime et per il Piuano sia annunciato che tal officio si fa per le anime delli defonti di detta compagnia.

VIII

Item perche il mantenere in questa Scola dipende dal gouernare con diligentia le uigne di lei che è il primo meglio, però ogni uolta che per il Gastaldo ò per suo nome si ordinerà alli fratelli, che in tal di uadino à lauorare, siano tenuti andare altramente caschino alla pena di soldi 12 da esser datti a chi farà l'opera in loco loro, et ancora resti debbitor della zornata non fatta. Et quelli che si ritroueranno a datti lauori debbano star all'obedientia del Gastaldo, o del suo comesso in pena di soldi quattro. Et lauorandosse se occorrerà scandalo di parole tra doi fratelli, ò alcuno di essi recchiesti dal Gastaldo ò suo comesso a deponer ogni ingiuria et far insieme buona pace siano tenuti in termine de giorni otto doppo la rissa, o discordia pacificarsi, se fosse occorso cosa de importanza, ma se fosse cosa di poca ingiuria, subito facciano la pace, perche dice il nostro Signore, il sole non uadi a monte sopra del sdegno uostro. Et se saranno ostinati, et uorranno perseuerar in tal inimititia, senza altro capitolo, o balotatione siano et se intendano priui della detta compagnia.

IX

Et perche l'honore che si fà ad ogni presidente in ogni officio, redonda et descende sopra la congregatione di quello, et cosi è della uergogna, perche offeso il capo necessaria cosa è siano offesi tutti li membri. Però fatta la elletione del Gastaldo co-

me persona già del Capitolo approbata è debito delli fratelli hauerlo in detto officio per suo capo, et suo maggiore, hauendosi qualche rispetto et riuerentia maxime in quelle opere per lui comandate, quali siano a beneficio della Scola, come è in far lauorar le uigne, et altre cose appartenenti alla utilità de detta compagnia, et non ingiuriarlo come alcuni si fanno licito fuori nelle uigne, et per piazze et uie publiche usando contra loro parole inhoneste, uane et false, il che non è licito in qual si sia compagnia ciuile, minermente in questa di Christo. Però se alcuno de detti fratelli si trouera esser incorso in tal errore, et sia giustificato, paghi per ogni fiata soldi 20 et siano à beneficio della Scola. Et se pur paresse ad alcuno che il Gastaldo, o suo compagno o suo commesso non esercitasse l'officio suo integramente o da homo da bene, possi et debba ciascuno nel Capitolo congregati esponer, et far intender alli fratelli lo errore et mal officio de detti presidenti in faccia di quelli, acciò si possa ad ogni inconueniente proueder con debiti modi, et mezzi sicome porta il douere.

X

Et acciò sia oseruata obedientia in detta compagnia è ordinato che il Gastaldo presente, et che sarà di tempo in tempo sij tenuto di mese in mese scoder li falli et tenir bon conto di quelli tutti, che haueranno per soa negligentia fallato in pena di esser fatto lui debitore di tutti quelli alla partita della soa administratione, il che sia osseruato per eccitar le persone ad esser uigilanti, e solcite al culto diuino, et alla salute delle lor proprie anime, et ottenir le gratie à questa compagnia concesse.

XI

Item mancando di questa uita alcuno delli fratelli ouer sorelle gli altri tutti siano tenuti et obligati compagnar detto corpo alla sepultura, stando in Chiesa alli officij funerali, et dire dieci Paer noster, et dieci Aue Maria per l'anima di tal defonto, et che il Gastaldo sia obligato fra giorni XV di beni della Scola far dire una messa in canto per l'anima di esso defonto in pena al Gastaldo pagar del suo tal messa da esser poi fatta celebrare.

XII

Et acciò le coscientie delli fratelli et sorelle non siano ligate con uinculo de peccati, se hà ordinato che niuna della compagnia, tanto homo quanto donna, qual non hauerà osseruato le presenti ordinationi, nelle cose che sono di cerimonia, non incorri in alcun peccato, ma chi le oseruerà conseguisca tutte le gratie, et doni spirituali concessi per il Sommo Pontefice.

XIII

Et perche il fine di tanto pietosa compagnia è stato questo solo, che questo esterior culto qual noi diamo al Santiss(i)mo Sacramento ne sia come guida et introductione al uero culto interiore, qual si debbe dar al S(igno)r Iddio con l'intimo del cuore, et uera fede, et perfetta charita, et indubia speranza, però è piacuto breue-

mente sottogionger nel fine delle presenti costituzioni, quali sono le perfette opere, et satisfationi del diuin uolere, acciò per mezzo di esse possiamo facilmente aggionger a quella santa et pura adorazione qual si debbe fare in spirito et uerità.

Prilog 1.³⁸

IV

**Amonitione da esser letta ogni anno illi fratelli congregati per elegger il Gastaldo:
insieme con soprascritti Capitoli**

XIV

Debbe ognuno fratelli Carissimi principalmente amare Iddio con tutto il core, con tutte le forze, dappoi il prossimo suo come se stesso, non amazzare, non far adulterio, non robbare, non desiderare quel d'altrui, non dir falso testimonio, honorar ciascuno, non far ad altri quello che a se non uorria fosse fatto, negar se stesso à se medesimo per seguitar Christo, castigar il corpo, non amar le delitie, amar il gieggiuno, riccuer li poueri, uestir li nudi, uisitar l'infermi, sepellir li morti, consolar li tribulati, et adiuarli, lontanarsi da l'opere mondane, non proponer alcuna cosa all'amor di Dio, non operar quello a che il sdegno moue, non riseruar à tempo la uendetta, non tenir nel cor ascoso alcun inganno, non dar falsa pace, non abbandonarla charita, non giurar in modo alcuno, acciò per forte non giuri in falso, dire sempre la uerità con la bocca et non il core, non render mal per male, non far ingiuria, ma sostenirla pacientemente quando gli è fatta, amare li inimici, non maledire chi maledice, ma più presto benedire, sostenere le persecutioni per la giustizia, non esser superbo, non inbriaco, non gran mangiatore, non sonolento, non pigro, non mormoratore, non infamatore, poner tutta la sua speranza in Dio, et applicare ogni bene che uederà in se a quello et non a se stesso, et all'incontro sapere tutto il male esser fatto da se, et così reputarlo, temer il giorno del giudicio, hauer paura delle pene dell'inferno, desiderar la uita eterna, con ogni spiritual desiderio, hauer ogni giorno la morte auanti gli occhi, ogni hora custodir le opere della uita soa saper per certo che in ogni loco Iddio li risguarda, speziar li mali pensieri nella pietra Giesù Christo, hauer la bocca netta d'ogni sporca parola, non parlar troppo, ne dir parole uane ne alte a prouocar il riso, non delectarsi del molto ridere, et sconza mente, uolentieri udire la parola d'Iddio cioè prediche, lettioni, diuini officij, orare spesse fiате, ogni giorno confessare li suoi peccati a Iddio con lachrime et sospiri et emendarsi per l'auenire, non mandare a esecutione li dessiderij della carne, hauer in odio propria uolonta obedir in ogni cosa alli comandamenti de Iddio e del prelato, auenga che Iddio non uoglia, non facesse esso altrimenti, recordeuoli dell'amonitione di Giesù Christo, qual dice fatte quello che uì co(m)mando ma non secondo le lor opre, non uoler esser chiamato santo auanti che tu sia, non esser inuidioso, non amar la discordia, honorar li uecchij, amar li giouani in Giesù Christo, pregar per li inimici, ne mai disperarsi della misericordia de Iddio. Questi sono l'istrumenti de l'aste spirituale quali se da noi faranno adimpiti, et nel giorno del giudicio riconsignati al Signore ci farà data la degna mercede promessa

38 Sastavni dio ovog statuta su prilozì 1 i 2.

dalla infalibil uerità, qual è tale che l'occhio mai humano hà ueduto ne l'orecchia udito, nel asceso, nel cor del homo, qual al principio del mondo ha preparata. Al qual sia honore, et gloria che uiue et regna con il Padre, et Spirito Santo adesso, et sempre et nelli seculi de seculi Amen.

Prilog 2

V

Sommario de tutte le indulgentie concesse alle confraternità del Santis(i)mo Sacramento si nella Città di Roma, come fuori per il S(antisi)mo S(igno)r Papa Paulo Terzo, et si alle gia fondate come a quelle che perpetuamente si fondaranno.

Prima si concede tutte le indulgentie plenarie della compagnia del Salvatore ad sancta sanctorum in S. Gio(uanni) Laterano di Roma.

Le indulgentie di S(an) Giacomo delli incurabili di Roma.

Le indulgentie della compagnia de S(an) Gio(uanni) Battista, di S(an) Cosma et Damiano della natione fiorentima di Roma.

Le indulgentie dell'hospitale di S(an) Spirito in Sasia.

Le indulgentie della compagnia di Campo Santo de Roma.

Le indelgentie della Chiesa di S(anta) Maria del populo de Roma.

Se concede ancora plenaria indulgentia come al tempo del giubileo a tutti quelli che confessi et comunicati intreranno nella compagnia il giorno del lor intrare.

Si concede a ciascuno anni de indulgentia cento, cioè alli fratelli di detta fraternita del Santiss(i)mo Sacramento, quando uanno accompagnar detto Sacramento portato à qualche infermo, compagnandolo pero con la candella accesa, et impedito lo faccino compagnare et similmente le sorelle, ancorche non lo compagnino purché quando odeno il segno della campana per comunnicar l'infermi in genocchione deuotamente dicano cinque Patr noster, et cinque Aue Maria in honore di Santo Sacramento, così consequiranno li detti cento anni de indulgentia come quelli che presentialmente accompagnano detto Sacramento. Quella istessa indulgentia se da a tutti quelli fratelli et sorelle che sarano presenti al celebrar della messa nella giesa (sic!), che si da alla Chiesa della Minerua in Roma, et alle processioni il giorno della solenità alla messa ouer cantada la Domenica del mese ordinaria, cio la terza qui appresso noi.

Ancora si concede indulgentia de anni diese, et altre tante quarantene, a tutti li fratelli, et sorelle che uisiteranno ogni uenerdi per tutto l'anno l'altare del Sacramento in la Chiesa parrocchiale.

Finalmente si concede facultà a ciascuno delli fratelli et sorelle di eleggersi tre uolte in uita soa ancor che fosse in articolo di morte un confessore, o prete seculare, o frate di qualsiuoglia ordine il qual il possa assoluere de tutti li peccati, et eccessi etiam dio, graui et enormi, ancorche fossero delli resseruati alla Sede Apostolica, purché non siano delli contenuti nella Bola in Cena Domini, et imponer a loro la penitentia salutare.

Item che ognun delli fratelli ouer sorelle di tal compagnia sia tenuto dir ogni settimana cinque uolte la oratione dominicale et la salutatione ouer oratione Angelica in commemorazione di santo Sacramento.

Laus Omnipotenti Deo

PRIJEVOD

Htio nam je naš Gospodin Isus Krist iskazati svoju neizmjernu milost i ljubav svim mogućim načinima, kako ljudskim tako i nadljudskim, time što je podnio toliko okrutnu i sramotnu smrt kako bi otkupio naše duše. Isto tako što je utvrdio nadprirodni oblik, kroz koji se on može pretvoriti u nas i mi u njega; ustanovivši hranu, koju dok jedemo sjedinjujemo se s njim u isto meso i tijelo, onako kako je na posljednjoj večeri učinio kriškom kruha i vinom, prikazanoga i posvećenoga vječnom Ocu. Pošto se i mi poslužimo ovim otajstvom, što ga je do danas brižljivo očuvala sveta majka Crkva, pretvaramo se u Isusa Krista toliko moćno i djelotvorno, da nas čini sinovima Božjim, a zajedno s njim i baštinicima blažene domovine. Usto, ističe Crkva i sljedeće riječi: »Nema niti jednog naroda, makar i onog najvećega, koji bi imao svoja božanstva toliko blizu, kao što naš Bog ima nas.« A takvo hranjenje Isusom Kristom isto je ono što je govorio Apostol Pavao »obući se u Gospodina Isusa Krista«.

Stoga se takvo dobročinstvo i ljubav ne zaboravlja. Svakodnevno svećenici slave, posvećuju te prikazuju kruh i vino koje se pretvara u pravo tijelo i krv Isusa Krista, a potom se kao hrana dijeli svim vjernicima. Zbog toga, da se ne bi dogodilo da netko poradi lijenosti, prevelike zauzetosti ovozemaljskim stvarima ili neznanja zaboravi takvo dobročinstvo, poput nezahvalna čovjeka, ustrojene su na mnogim i različitim mjestima ove bratovštine, pod istim ovim stijegom, pod ovim kapetanom i vođom u čije se ime priginju sva koljena, kako na nebu tako i na zemlji, čak i u paklu, kako se čita u poslanici Sv. Pavla Efežanima (21).

Na isti je način to učinjeno na ovom umaškom području kako bi se umanjila nezahvalnost i spriječilo zaboravljanje ovog Kristova dobročinstva. Jer ni jedna stvar ne može biti dobra i savršena tamo gdje nema reda i pravila, pa se stoga utemeljitelji ove bratovštine jednodušno odlučili držati ovih pravila ali također odlučili za ubuduće i zbog onih koji će se priključiti, onako kako je sada učinjeno, a ostalo raditi s pomoću Božjom. Što više, nad tim se pravilima kao u ogledalu može razmišljati te izvrsno upoznati svačija dužnost u bratovštini, te se tako i obveze mogu održati i sprovesti bez povreda.

Gospodin Pellegrin Valese Kristoforov, gastald, godine 1555. mjeseca travnja, voljom sve braće skupio je sve u ovoj knjizi, po redu i načinu kao što je vidljivo na slavu i čast svemogućem Bogu i slavnoj majci Isusa Krista. Ovoj dostojnoj udruzi i svetoj bratovštini neka se Bog udostoji po svojoj milosti podariti svaku Božju naklonost te rast u milosti i ljubavi.

Način na koji treba izabrati gastalda

I

Izbor gastalda koji će brinuti o ovoj bratovštini kao o svojim dobrima.

Braća su dužna i obvezna izbor obaviti među ljudima koji su na dobru glasu, ugledni i bogobožni, posebice da su skloni božanskoj pobožnosti, puni ljubavi, naklonjeni bližnjemu, marljivo upravljajući svim onim što se na tu službu odnosi, poput dobrog službenika Kristova. Njegov izbor neka se izvrši na Tijelovo ili odmah na sljedeći blagdan. Potrebno je voditi računa o uspješnosti njegova upravljanja na koncu službe, i tako iz godine u godinu.

Također, gastald može istaknuti svog suradnika kako bi zajedno mogli biti birani i potvrđeni od skupštinske većine.

II

Također, pri izboru onih koji se dragovoljno žele priključiti ovoj blaženoj udruzi, moraju braća imati dobar uvid u sam odabir, posebice zbog uredna života onih koji pristupaju i žele biti primljeni, a njihov život mora biti usklađen s kršćanskim načelima, da nisu zapuštali ispovijed i pričest, da nema u njih sablazni, svadljivosti, lošeg života i liberalnog nazora. Neka se taj izbor smatra ništavnim ne postigne li se dvotrećinska većina ili barem većinski pristanak nazočne braće. Onima pak koji budu priključeni moraju se pročitati i naglasiti članci sadržani u ovoj knjižici, s napomenom da će biti isključeni utvrdi li se da je neki od braće ili sestara pokvario svoj život, provodeći život neuredno i nečasno na sramotu spomenutoj bratovštini.

Gastald ili njegov zamjenik imaju obvezu opomenuti ih jednom ili dvaput, davši im vremena kako bi ispravili svoj život. Ako li pak od toga nema koristi, bez obzira na sve opomene, sukladno onoj da bolesna ovca može zaraziti cijelo stado, neka ga se liši članstva i briše iz spomenute bratovštine, koju treba sačuvati u dobroti i neprestanom napretku.

III

Također je svaki od članova bratovštine dužan tjedno, u petak, pred oltarom Presvetog Sakramenta, izmoliti pet Očenaša i pet Zdravo Marija. Učini li tako, bit će dionikom svih duhovnih darova dodijeljenih ovoj bratovštini, čime će zaslužiti deseto-godišnji oprost. Ne ispuni li ovu obvezu ne čini nikakva grijeha, no ne pripada mu nagrada, ne uživa navedene beneficije, darove i milosti.

IV

Također su svi članovi bratovštine dužni doći, kako muški tako i ženske, svaki put kada se Presveto nosi bolesnicima. Upravitelj crkve ima obvezu pozvoniti »Zdravo Mariju«, te kao što je to običaj i u drugim mjestima, zvoniti deset puta na veliko zvonu

s povremenom stankom, kako bi se osobe mogle skupiti na vrijeme i vidjeti da su pozvane pratiti Presveti Sakramentat.

Ukoliko pak zbog neke opravdane zapreke nije moguće tamo otići, neka se uputi barem jednu osobu iz kuće, onu najčasniju koja će s upaljenom svijećom doći kako bi Presveto moglo biti ispraćeno sa svom mogućom čašću i dostojanstvom.

V

Bude li neki član ili članica bratovštine bolestan, dužan je gastald ili njegov suradnik posjetiti ga, utješiti i potaknuti na ispovijed i primanje Presvetog Tijela. Oboli li pak neka od članica, za ljubav Božju neka posjetu izvrše njihove supruge potičući je na svetu ispovijed i pričest, a bude li u jadnu stanju treba se poskrbiti kao što je gore spomenuto.

VI

Također, svake treće nedjelje u mjesecu, koja mora biti posvećena Presvetom Sakramentu, sva braća i sestre moraju i dužna su na znak zvona okupiti se u župnoj crkvi, poslušati misu koja se slavi na službenom oltaru Presvetog Sakramenta. Kod »podizanja« neka svi imaju upaljene svijeće dok svećenik ne završi. Tako neka se čini svake treće nedjelje, uređujući spomenuti oltar što je bolje moguće. Na drugoj misi dužna su braća i sestre pobožno izmoliti pet Očenaša i Zdravo Marija na čast Presvetom Tijelu Kristovu a tu pobožnost treba svakodnevno iskazivati za duše pokojne braće i sestara. Oni koji poradi vlastite nemarnosti budu izostali s mise u spomenute dane, dužni su za svaku nedjelju platiti dva solda po svakom izostanku a na dan Tijelova čak četiri, kako bi ih gastald ili njegov zamjenik razriješio odgovornosti, uvijek sukladno predviđenim propisima.

VII

Nadalje, u petak poslije svečanosti Tijelova treba slaviti jednu službu i pjevanu misu za sve duše jadne braće i sestara ove bratovštine. Sva su braća i sestre spomenute bratovštine dužna doći ili nekoga poslati izmoliti božansku milost za njihove duše, a svećenik neka oglasi da se ta služba Božja čini za duše pokojnika ove bratovštine.

VIII

Nadalje, uzdržavanje ove bratovštine prvenstveno ovisi i o marljivoj skrbi oko vinograda. Stoga svaki put kada gastald bude naredio ili se u njegovo ime bude naredilo braći da su određenog dana dužni poći raditi, trebaju se odazvati. U protivnom čine prekršaj od 12 solada koji će biti dani onima koji će raditi umjesto njih, a on će i dalje biti dužan neodrađene dnevnicke. Oni koji se pak budu okupili na poslu moraju slušati gastalda ili njegovog namjesnika. U protivnom će platiti četiri lire kazne. Ako prilikom posla dođe do verbalnog nesporazuma između dva brata i ako oni ni nakon opomene gastalda ili njegova namjesnika nisu otklonili nesuglasice i izmirili se, dužni su to učiniti u roku od osam dana poslije svađe ukoliko se radi o većem nesporazumu.

Kada se pak radi o maloj nepravdi neka se odmah pomire, jer kaže naš Gospodin »neka sunce ne zađe nad vašom srdžbom«. Budu li pak ustrajni te i dalje kane ostati u tom neprijateljstvu, ne čekajući sljedeću skupštinu i izbore, bit će isključeni iz spomenute bratovštine.

IX

Poštovanje koje se iskazuje svakom predsjedniku u bilo kojoj službi dobrobit je bratovštine. Naprotiv, može se smatrati sramotnim vrijeđanje glavarara jer se time vrijeđaju i sami članovi. Nakon izbora gastalda, osobe koja je potvrđena na skupštini, dužnost je braće smatrati ga svojim glavarem i vrhovnikom u toj službi, imajući obzira i poštovanja, ponajviše tamo gdje on zapovijeda a na dobrobit je bratovštini, kao što je obveza obrađivanja vinograda, i u drugim stvarima koje su na korist rečenoj bratovštini. Stoga ne treba ga psovati kako neki često čine izvan vinograda, na trgovima i javnim putovima, koristeći protiv njega nečasne, isprazne i krive riječi. To nije dozvoljeno ni u jednoj civilnoj udruzi a najmanje u ovoj Kristovoj. Međutim, iznađe li se netko među braćom koji ustrajava u tom grijehu neka se presudi; neka plati za svaki put dvadeset solada koji neka budu na korist bratovštini. Ukoliko se pak nekome čini da gastald, njegov zamjenik ili namjesnik ne obavljaju svoju službu u potpunosti kao dobri ljudi, svatko može i treba na skupštini to iznijeti te braći ukazati na propuste i lošu službu spomenutih predsjednika i to u njihovoj nazočnosti. Svaka nepodopština se može ispraviti uobičajenim sredstvima i načinima kako nalaže dužnost.

X

Da bi se očuvala vlast u spomenutoj bratovštini, naređeno je da aktualni gastald, odnosno onaj koji s vremena na vrijeme bude, iz mjeseca u mjesec ispravlja pogreške te mora voditi računa o onima koji bi zbog vlastite nemarnosti pogriješili, pod kaznom da on sam postane dužnikom umjesto njih u vrijeme njegova službovanja. Dužan je poticati osobe da budu budne i revne u božanskoj pobožnosti i za spas svojih duša, a ujedno održati milosti dodijeljene ovoj bratovštini.

XI

Prigodom smrti nekoga od braće ili sestara, svi su ostali dužni ispratiti spomenuto tijelo na pokop, biti nazočni u crkvi na sprovodnim obredima i izmoliti deset Očenaša i deset Zdravo Marija za dušu ovog pokojnika, dok je gastald dužan unutar petnaest dana bratovštinskim novcem naručiti i platiti jednu pjevanu misu za dušu ovog pokojnika. Ako se tako ne postupi slijedi kazna gastaldu tako što će se naknadno naručena misa platiti njegovim novcima.

XII

Budući da se svijest braće i sestara uvijek ne može održavati samo ukazivanjem na grijeh, određeno je kako ni jedna udruga, bilo muška ili ženska, a koja nije u cijelosti ispunjavala spomenuta pravila, posebice ona koja se odnose na ceremoniju, ne

upada ni u kakav grijeh, no onoga pak koji se toga bude pridržavao slijede sve milosti i duhovni darovi dodijeljeni od samog Velikog svećenika.

XIII

I na koncu smisao ove milosrdne udruge jest samo u tome što mi vanjskom pobožnošću iskazujemo čast Presvetom Sakramentu te nastojimo da nam to bude vodič i uvod u istinsku unutrašnju pobožnost, onu koju treba iskazati Gospodinu Bogu, iskrena srca, istinskom vjerom, iznimnom ljubavlju i nesumnjivom nadom. Dobro je na koncu ovih uredaba ukratko podvući koja su to najbolja djela za ispunjenje Božje volje pomoću kojih možemo vrlo lako sudjelovati u onoj svetoj i čistoj pobožnosti koju treba činiti u duhu i istini.

XIV

Upozorba koju treba svake godine pročitati braći okupljenoj kod izbora gastalda zajedno sa spomenutim člancima.

Treba svatko, draga braćo, prvenstveno ljubiti Boga svim srcem i svim snagama a potom bližnjega svoga kao sebe sama. Ne ubiti, ne činiti preljuba, ne krasti, ne želiti tuđe, ne lažno svjedočiti, poštivati svakoga, ne činiti ono što ne bi htio da se tebi čini, obuzdavati sama sebe posebice kako bi se slijedilo Krista, kažnjavati tijelo, ne ljubiti užitke, primiti siromahe, obući gole, pohoditi bolesne, pokopati mrtve, utješiti i pomoći žalosne, udaljiti se od svjetskih stvari, ne pretpostaviti nikakvu stvar ljubavi Božjoj, ne činiti ono što potiče srdžbu, ne pripremati osvetu, ne imati u srcu ikakve prijevare, ne nuditi lažni mir, ne izbjegavati milosrđe, ne zaklinjati se ni u kakvoj prilici, a onda kada je to potrebno ne zaklinjati se lažno, govoriti uvijek istinu ustima i srcem, ne uzimati zlo za zlo, ne činiti nepravdu već je strpljivo podnositi kada ti je nanesena, ljubiti neprijatelje, ne proklinjati onoga koji proklinje, što češće blagoslivljati, trpjeti za nepravdu, ne biti oholim, ne opijati se, ne pretjeravati u jelu, ne biti pospan, ne biti lijen, ne biti rogoboran, ne biti klevetnik, staviti svu svoju nadu u Boga i njemu prepustiti sve ono dobro koje u sebi budemo vidjeli a ne sebi samima, jer treba znati da sve zlo proizlazi samo iz sebe. I toga se treba držati. Bojati se sudnjeg dana, bojati se paklenih muka, željeti život vječni sa svom duševnom nadom, imati svakodnevno smrt pred očima, svakog časa voditi računa o našim djelima znajući da nas Bog gleda na svakom mjestu, zle misli odagnati uz pomoć Isusa Krista, imati usta očišćena od ružnih riječi, ne govoriti previše, ne govoriti ispraznih niti povišenih riječi kako bi se izbjegla svađa, ne upuštati se u prevelik smijeh, često dragovoljno poslušati Božju riječ tj. propovijedi, čitanja, službu Božju, često moliti, svakodnevno u suzama i uzdisajima pred Bogom ispovijedati svoje grijeha te popraviti se ubuduće, ne podrvavati se tjelesnim užicima, mrziti vlastite prohtjeve, u svim prilikama slijediti Božje zapovijedi ali i svećenika.

Proizlazi da Bog nije htio to drugačije urediti podsjećajući nas na upozorenje Kristovo »činite ono što vam zapovijedam ali ne za plaću«, ne smatrajte se svecima unaprijed, ne treba biti zavidan, ne ljubiti neslogu, častiti starije, ljubiti mlade u Isusu Kristu, moliti za neprijatelje, i ne razočarati se u milosrđe Božje. Ovo su sredstva i duhovni oslonci te ako ih ispunjavamo i ako ih Gospodin na sudnji dan prepozna,

zadobit ćemo nepogrješivu obećanu nagradu, a to dosad ljudsko oko nije vidjelo niti uho čulo u težnji ljudskog srca koja se pripravlja od početka svijeta. Njemu neka bude čast i slava koji živi i kraljuje s Ocem i Duhom Svetim zajedno uvijek i navijeke Amen.

Popis svih oprosta dodijeljenih bratovštinama Presvetog Sakramenta od svetog oca pape Pavla Trećeg, kako u gradu Rimu tako i izvan, onima koje su već utemeljene ali i onima koje će se s vremenom osnivati

Prvo se dodjeljuju potpuni oprosti bratovštini Svetog Spasitelja pri Svetom Ivanu Lateranskom u Rimu.

Oprosti bratovštini neizlječivih Svetog Jakova u Rimu.

Oprosti firentinskoj bratovštini Svetog Ivana Krstitelja i Svetog Kuzme i Damjana u Rimu.

Oprosti hospitalu Duha Svetoga u Sasiji.

Oprosti bratovštini Svetog polja u Rimu.

Oprosti crkvi Svete Marije od naroda u Rimu.

Dodjeljuje se također potpuni oprost kao u jubilarnoj godini svima onima koji se ispovjede i pričeste te uđu u bratovštinu za predviđena dana.

Svakomu se daje sto godina oprosta, to jest braći spomenute bratovštine Presvetog Sakramenta, kada pođu putem ispratiti Sveto Tijelo bolesniku s upaljenim svijećama. Slično neka učine i sestre. Kada ga pak nisu u mogućnosti pratiti, onda neka na znak zvona da se pričeste bolesni, kleknu i pobožno izmole pet Očenaša i pet Zdravo Marija na čast Svetog Sakramenta. Tako će zaslužiti spomenutih stotinu godina oprosta poput onih koji osobno budu pratili Presveti Sakrament. Isti oprost vrijedi za svu braću i sestre koji budu nazočni svečanoj misi u crkvi Minerve u Rimu, ili pak u procesiji na svečani dan, tj. treće nedjelje koja je najbliža nama.

Također se dodjeljuje desetogodišnji oprost i mnoge druge četrdesetnice, svoj braći i sestrama koji budu svakog petka tijekom cijele godine pohodili oltar Presvetog Sakramenta u župnoj crkvi.

Konačno, daje se mogućnost svakom od braće i sestara da budu odriješeni tri puta u svom životu. U času smrti ako se nađe ispovjednik, svjetovni svećenik ili redovnik bilo kojeg reda može ga odriješiti svih grijeha, pa makar oni dosizali do Boga, iako su teški i mnogobrojni, također i za one koji su u nadležnosti Svete Stolice, premda nisu sadržani u buli »Gospodnja večera« određeno je pokajničko spasenje.

Isto je tako svaki od braće ili sestara spomenute bratovštine dužan tjedno izmoliti pet puta gospodnju molitvu tj. Anđeo Gospodnji..., na spomen Presvetom Sakramentu.

Slava Bogu svemogućem.

SUMMARY

THE STATUTE OF THE CONFRATERNITY OF THE MOST HOLY
SACRAMENT IN UMAG (1555)

The paper is divided in three parts - the Author's introductory text, the text of the Statute of the Confraternity of the Most Holy Sacrament in Umag and the translation.

The introductory text deals first with the confraternities in Umag, mainly on the basis of a report submitted by the Commission headed by Agostino Valier in 1581. Valier's Commission examined eleven confraternities, but there were undoubtedly more than that. They dominated the private and public life of the inhabitants of Umag, in the religious, social and economic sphere. The Author then examines the Statute of the Confraternity of the Most Holy Sacrament, adopted during the assembly in 1555. It consists of 13 articles, while the fourteenth is an addition concerning moral issues. It is one of the few extant statutes of religious associations and is particularly valuable for the study of the structure and activities of layperson associations in Istria, particularly around Umag. The Statute prescribes the internal structure of a confraternity, from the theological question of the explanation of the mystery of the Most Holy Sacrament, to economic and charitable problems, questions regarding relations between members, the election and authority of the *gastaldus* (headman), etc. Members were obliged to follow the accepted rules, while insubordination was punished in a variety of ways - financially, morally, excommunicating a person from the association, etc. The document is written in Italian humanistic characters on parchment paper, and the introduction is embellished with a few miniatures. It is kept today in the Umag Parish Archive.

RIASSUNTO

LO STATUTO DELLA CONFRATERNITA DEL SANTISSIMO
SACRAMENTO DI UMAGO (1555)

L'opera è costituita da tre parti - dall'articolo introduttivo dell'autore, dal testo dello Statuto della confraternita del SS. Sacramento di Umago e dalla sua traduzione.

Nell'articolo introduttivo si parla in primo luogo della confraternita, soprattutto, sulla base della relazione di Agostino Valier, del 1581. La commissione di Valier ha visitato undici confraternite; è fuori dubbio però, che c'è n'erano di più. Esse condizionavano la vita pubblica e privata della popolazione di Umago, sia sul piano spirituale che quello sociale ed economico. Successivamente viene fatta un'analisi dello Statuto stesso, accolto dall'assemblea nel 1555. Esso è costituito da tredici articoli, mentre il quattordicesimo costituisce un supplemento contenente istruzioni per la condotta morale. Si tratta di uno dei rari statuti conservati il quale ha una particolare importanza per lo studio della organizzazione e dell'attività delle istituzioni laiche in Istria, specie nel umagheso. In esso è regolata la struttura interna della confraternita, viene data la spiegazione teologica del mistero del SS. Sacramento, la problematica economica e caritativa, la questione dei rapporti fra i confratelli, l'elezione e le competenze del *gastaldo* ecc. I confratelli hanno l'obbligo di rispettare e osservare le regole; la disobbedienza viene punita in vari modi: con pena pecuniaria, condanna morale, esclusione dalla confraternita ed altre.

Il documento è scritto su pergamena in grafia umanistica italiana. Nella introduzione è stato completato con alcune miniature. Lo Statuto attualmente è custodito nell'archivio parrocchiale di Umago.